

Dokumenty synodów od 50 do 381 roku (Synody i Kolekcje Praw, t. 1) układ i opracowanie A. Baron – H. Pietras SJ, ŻMT 37, Kraków 2006, Wydawnictwo WAM, ss. XXXII + 356.

Jest to pierwszy polski (w ostatnim 50-leciu chyba nawet pierwszy w Kościele powszechnym) pełny nowy zbiór kanonów i dokumentów synodalnych oraz związanych z nimi formuł wiary, powstałych w chrześcijaństwie starożytnym od 50 do 381 roku, zaprezentowanych w grecko-łacińskim języku oryginalnym i umieszczonym obok przekładzie polskim wraz z niezbędnym komentarzem i bibliografią. Publikacja ta wydana przez WAM w serii „Źródła Myśli Teologicznej” (t. 37), będąca równocześnie I tomem rozpoczynanej serii „Synody i Kolekcje Praw”, nawiązuje swym charakterem do takich wielkich osiemnastowiecznych kolekcji, jak: N. Coleti, *Sacrosancta Concilia ad regiam editionem exacta*, t. 1-23, Wenecja 1728-1733, oraz monumentalna i do dziś najbardziej kompletna: G.D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 1-31, Wenecja 1759-1798 (reprint: Paris 1901-1927; kolejne tomy publikowano w XIX i XX wieku, ostatni reprint wszystkich 53 tomów pochodzi z lat 1960-1962); na tekstach tej ostatniej kolekcji opiera się również w zasadzie omawiana publikacja (s. XV), która swą kompletnością nawiązuje również do monumentalnej pracy H.J. Hefelego i E. Leclercqa – *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, Paris 1907-1952 (tomy 1-11), którzy jednak w zasadzie omawiają poszczególne synody i sobory, przytaczając w języku oryginalnym i przekładzie francuskim tylko ważniejsze fragmenty ich wypowiedzi, czy też do opracowanego przez Istituto Giovanni XXIII Uniwersytetu Laterańskiego pod redakcją P. Palazziniego, a wydanego przez Città Nuova w Rzymie (1963-1968) 6-tomowego słownika *Dizionario dei Concili*, który wylicza alfabetycznie oraz krótko charakteryzuje z podaniem źródłowej bibliografii poszczególne synody i sobory, bez przytaczania jednak większych fragmentów ich wypowiedzi. W przeciwieństwie do wszystkich powyższych kolekcji, które cytują zarówno wypowiedzi soborów powszechnych, jak i synodów partykularnych starożytnego Kościoła powszechnego, omawiana pozycja polska zajmuje się wyłącznie wypowiedziami synodów partykularnych pierwszych czte-

rech wieków i związanymi z nimi bezpośrednio wyznaniem wiary, pragnąc, jak zaznaczają we wprowadzeniu jego redaktorzy, „przedstawić chronologicznie teksty synodów Kościoła od jego początków oraz kolekcje praw, które kształtowały życie chrześcijan w poszczególnych okresach jego dziejów [...] podając tylko to, co synody rzeczywiście ustaliły, a pozostawiając na boku obfitą korespondencję biskupów lub cesarzy, czy też wtórne relacje różnych autorów [...] zwracając szczególną uwagę na listy synodalne i posynodalne, kanony oraz formułowane wyznania wiary (s. XIII). Ich teksty chcą podać „w takiej wersji, w jakiej były one przez wieki czytane i w jakiej weszły w prawodawstwo kościelne” (s. XV). Teksty pierwszych siedmiu soborów powszechnych (325-787) ci sami redaktorzy wydali w analogiczny sposób oddzielnie 5 lat wcześniej (2001) w tej samej serii (ŻMT 24), jako pierwszy tom podserii „Dokumenty Soborów Powszechnych” (DSP).

Omawiana polska kolekcja dokumentów synodalnych Kościoła pierwszych czterech jego wieków nawiązuje także w pewien sposób do opublikowanych w ostatnim pięćdziesięcioleciu zbiorów dokumentów synodów regionalnych, jak na Zachodzie do galijskich: *Concilia Galliae a. 314-506* (CCL 148) w opracowaniu C. Muniera i *a. 511-695* (CCL 148A) w opracowaniu C. de Clercq (Turnholti 1963) oraz w późniejszym przekładzie francuskim J. Gaudemeta i B. Basdevanta: *Conciles Gaulois du XVe siècle* (SCh 241, Paris 1977) i *Les canons des conciles Mérovingiens VI-VII s.* (SCh 353-354, Paris 1989); do synodów afrykańskich: *Concilia Africae a. 345-525* w opracowaniu C. Muniera (Turnholti 1974); oraz do synodów hiszpańskich: *Concilios Visigoticos et Hispano-Romanos* w opracowaniu J. Vivesa (Barcelona – Madrid 1963), czy też do rozpoczętej w Madrycie kolekcji *La Colección Canónica Hispana*, zawierającej także dokumenty kanonów kartagińskich, w opracowaniu G. Martinez Diez i F. Rodrigueza (obie te kolekcje obok oryginalnego tekstu łacińskiego zawierają także przekład hiszpański); oraz do synodów na Wschodzie w opracowaniu P.P. Joannou i wydaniu w Grottaferrata: *Disciplina generale antique (IVe-IXe s.)*, t. I/1. *Les canons des conciles oecuméniques* (1962), I/2. *Les canons des synodes particuliers* (1962), t. II. *Les canons des Pères Grecs* (1963). Redaktorzy omawianej polskiej publikacji wykorzystują oczywiście w swym wydaniu i te partykularne kolekcje zarówno przy ustalaniu poprawnego tekstu oryginalnego, jak i przy opracowywaniu komentarza (s. XV).

Polscy autorzy omawianej książki byli zapewne inspirowani budzącym się w ostatnich latach zainteresowaniem problematyką starożytnego życia synodalnego, czego dowodem były m.in. zorganizowane przez Instytut Patrystyczny „Augustinianum” w Rzymie 3-5 V 2001 roku XXX Dni Augustiańskie na temat: „Synody zachodnie od III do V wieku” (sprawozdanie: o. B. Degórski – VoxP 21:2001,t. 40-41, 705-707), których akta wydano później jako *I concili della cristianità occidentale nei secoli III-V* (Roma 2002, SEA 78), czy też wydane równocześnie z omawianą polską publikacją *I concili greci* (Roma 2006, SEA

95), zawierające wprowadzenie z ogólną bibliografią oraz podobnie obok oryginalnego tekstu greckiego włoski przekład (jedyne) kanonów zarówno pierwszych siedmiu soborów ekumenicznych (Nicejskiego I 325, Konstantynopolitańskiego I 381, Efeskiego 431, Chalcedońskiego 451, Trullańskiego 691, Nicejskiego II 787 i Konstantynopolitańskiego IV 869) w opracowaniu i przekładzie C. Noce, oraz 7 greckich synodów partykularnych IV wieku (w Ancyrze 314, w Neocezarei 314-319, w Gangrze 340, w Antiochii 341, w Serdyce 343, w Laodycei IV wiek, i w Konstantynopolu 394) w opracowaniu i przekładzie C. Dell'Osso, z dołączeniem Kanonów Apostolskich w opracowaniu i przekładzie D. Ceccarelli Morelli; każda z tych jednostek poprzedzona jest krótkim wprowadzeniem i szczegółową bibliografią.

Omawiana tu polska publikacja, prezentująca wyłącznie synody chrześcijańskie od 50 do 381 roku i związane z nimi wyznania wiary, rozpoczyna się od posiadającej własną paginację (s. I-XXXII) części wstępnej, która zawiera w sobie najpierw łacińsko-polskie wprowadzenie (s. VII-XVII) informujące o celu i założeniach rozpoczynanej serii, treści pierwszego jej tomu, krótkiej historii wydań tekstów synodalnych i kolekcji praw oraz metodycznych uwag dotyczących obecnego wydania, łacińsko-polski i polsko-łaciński alfabetyczny spis miejscowości, w których te synody się odbywały (s. XVIII-XXI), a wreszcie dwuczęściową podstawową bibliografią: *Fontes – Studia* (s. XIX-XXXII), którą chyba niepotrzebnie nazwano „chronologica” (s. XXIX). Już ta wstępna część sugeruje, że publikacja ta dedykowana przez autorów najwybitniejszemu współczesnemu włoskiemu patrologowi Manlio Simonettiemu, przeznaczona jest nie tylko dla polskiego czytelnika.

Potem dopiero następuje zasadnicza część publikacji – 145 chronologicznie zaprezentowanych synodów oraz wytworzonych przez nie dokumentów w grecko-łacińskim oryginalnym brzmieniu i polskim przekładzie (s. 1-295). Wiele z nich (82) znanych jest tylko ze wzmianek źródłowych, bo nic się z nich nie zachowało (wówczas przytoczone są lub wskazane tylko ich źródła w języku łacińskim i przekładzie polskim). Publikacja prezentuje też parę synodów wschodnich, których dokumenty zachowały się tylko w nie grecko-łacińskim brzmieniu (syryjskim lub armeńskim): wówczas cytowany jest oryginalny tekst syryjski i grecki oraz przekład polski (por. „Antiochia 325”, ss. 83-90); lub przekład nowożytny (francuski) i dokonany z niego przekład polski (por. „Artsalth po 373”, ss. 277-279). Przy prezentowaniu polskich przekładów autorzy często wykorzystywali istniejące już polskie tłumaczenia, a gdy te były niekiedy przestarzałe lub ich brakowało, poprawiali je lub sami tłumaczyli. Nazwy synodów wyrażone są łacińskim i polskim imieniem miejscowości (gdzie się odbywały), zapisanym zwykłym (jeśli jest on tylko wzmiankowany w źródłach) lub pogrubionym (jeśli zachowały się jego dokumenty) drukiem, z datą i lakonicznym zaznaczeniem, nad czym obradowały, np. „Pont (197): o dacie Wielkanocy”; „Bosra (240): o bóstwie Chry-

tusa”; „Achaja (250): przeciw samokastracji”; „Cezarea Palestyńska (ok. 198): o dacie Wielkanocy”; „Azja Mniejsza (245): potępienie monarchianizmu Noetosa”; „Kartagina (15 maja 251): o upadłych”; „Arles (1 sierpnia 314): w sprawie donatystów”; „Sirmium (357): przyjęcie drugiej formuły wiary”. Opracowanie wydawnicze stosuje przy tym przypisy o podwójnej numeracji: cyfrowej i literowej. Cyframi arabskimi (1, 2, 3...) oznaczone są przypisy na lewej stronie pod tekstem oryginalnym, a dotyczące lokalizacji miejsc biblijnych lub źródłowych, odniesienia do innych synodów oraz dotyczącej tematu bibliografii, dużymi zaś literami (A, B, C...) przypisy umieszczone po prawej stronie pod polskim tłumaczeniem, a dotyczące problematyki danego synodu i jego kontekstu historycznego. Katalog omawianych synodów i związanych z nimi dokumentów jest wyjątkowo szczegółowy, uwzględniający chyba wszystkie informujące o ich istnieniu wzmianki źródłowe.

Cała publikacja zakończona jest kilkoma cennymi indeksami (biblijnym (s. 297-303), dokumentów prawa kościelnego (305-311), pisarzy (s. 313-318), imion własnych (s. 319-323), alfabetycznym synodów (s. 325-326) i bezcennym rzeczowym (s. 327-335), a tuż za przednią okładką – mapą z zaznaczonymi miejscami omawianych synodów: wszystkie one ułatwiają czytelnikowi korzystanie z tak bogatej w treść publikacji.

Dzieło wzorowo metodologicznie i w wielu wypadkach oryginalnie opracowane, z którego możemy być dumni nawet w zestawieniu z pięknie wydаныmi na ten temat publikacjami zagranicznymi, które zapewne wkrótce doczeka się przekładów obcojęzycznych, bo sięgać po nie będą wszyscy poważni badacze antyku chrześcijańskiego; można mieć nadzieję, że szybko też zniknie z półek księgarskich. Przy ewentualnym jego wznowieniu sugerowałbym wprowadzić dwa uzupełnienia: najpierw powiększyć i uzupełnić bibliografię m.in. o takie pozycje jak: *Acta et Symbola conciliorum quae saeculo quarto habita sunt* (Textus minores XIX), ed. E.J. Jonkers, Leiden 1954 (Brill, ss. 138) zawierającą dokumenty 19 synodów w oryginale, oraz *Kanony Kościoła prawosławnego*, t. 1, w opracowaniu i przekładzie A. Znosko (Warszawa 1978, ChAT, ss. 187), zawierającą tłumaczenie z języka cerkiewnosłowiańskiego *Kanonów Apostolskich*, kanonów pierwszych sześciu soborów powszechnych oraz sześciu synodów wschodnich IV wieku, z której dotąd polscy badacze antyku chrześcijańskiego często korzystali. Drugie uzupełnienie ma charakter metodologiczny: lepiej uwydatnić nazwy poszczególnych synodów oraz zaopatrzyć je w krótkie syntetyczne wprowadzenia, informujące o ich źródłach, tematyce, przyczynach i kontekście historycznym. Informacje te są wprawdzie na ogół podane w przypisach, ale będą bardziej czytelne, jeśli znajdą się we wprowadzeniu. Ponadto po przytoczonych dokumentach (jeśli takowe są) danego synodu proponuję dołączyć związaną z nim bibliografię; podobnie, wydaje mi się – klarowniej, czynią wydawcy wspomnianej publikacji *I concili Greci* (SEA), Roma 2006. Uwagi te proponowałbym wprowadzić, jeśli wolno mi sugerować, także w przyszłych tomach rozpoczy-

RECENZJE

nanej serii „Synody i Kolekcje Praw”: *Konstytucje Apostolskie, Kanony Ojców Greckich, Dokumenty synodów od 381 do 451*, i w późniejszych tomach, które zapewne razem ożywią zaniedbane dotąd zainteresowanie wczesnochrześcijańskim życiem synodalnym u polskich patrologów.

Ks. Stanisław Longosz – Lublin, KUL